

אוצרות אורייתא

מהגאון רבי חיים שמרלר שליט"א

ראש ישיבת חיי תורה

פרשת וירא

זריזין מקדימין כשכנגדו הידור מצוה

זריזין מקדימין לעומת הידור מצוה ❖ הך דזריזין מקדימין למצוות הוא דין או הנהגה ❖ הידור מצוה אי הוי דאורייתא ❖ קידוש לבנה במוצ"ש בבגדי שבת או להקדים ❖ יום חופשה מבית הכלא האם להעדיף ר"ה בגלל התקיעות ❖ אתרוג פשוט עכשיו לעומת אתרוג מהודר לאחר זמן ❖ ברכת החמה האם להקדים או ברוב עם ❖ ברוב עם האם הוא הידור ❖ לאחר הברית כדי לכבד אדם גדול ❖ האיך מל אברהם אע"ה עצמו באמצע היום ❖ כשיש לפנינו מילה בזמנה ושלא בזמנו, למי הקדימה ❖ במצות צדקה והכנסת אורחים ❖ האם יש נפק"מ לגבי מצוה שתלוי בשנים ❖ במצוות קידוש ה' האם יזדרז למסור נפשו ❖ האם מותר לברוח להינצל ממצוות קידוש ה'?

וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת הַמֶּרֶז וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֵת יֶצְחָק בְּנֵוֹ וַיִּבְקַע עֶצֶי עֵלְהָ וַיִּקֶּם וַיִּלְךָ אֶל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹקִים (ב"ב, ג.), מזדרז למלוה (רש"י).

ודרשת חז"ל בפסחים (ד.) ידועה מה שלמדו מכאן שזריזין מקדימין למצוות.

הנה יש כמה ענינים הדומים להדדי, הראשון היא מה שנלמד מפרשתנו דין זריזין מקדימין למצוות, עוד הלכה נוספת איתא מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, ועוד אמרו חז"ל חביבה מצוה בשעתה, וצריך לדעת מה בין הענינים.

וביאר בזה הנצי"ב במרומי שדה דבגוף מעשה מצוה אין צריך לדין זריזין אלא דאיכא הלכה דמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, משא"כ לענין מעשים שהם רק הכשר מצוה ונצרכים למצוה, בזה אמרינן זריזין מקדימין למצוות, ומה שאמרו לענין מילה דכל היום כשר למילה ורק זריזין מקדימין למצוות, מבאר הנצי"ב דבאמת הא אסור למול קודם הנך החמה, וכדאמרו במשנה במס' מגילה דכל המצות דמצותן ביום אין עושין אלא לאחר הנך החמה, וכך הוא הדין גם במילה, אך עדיין משום דין זריזין מחויב להכין צרכי המילה ולמעבד ההכנות עוד קודם הנך, כדי שיוכל לעשות המילה מיד בתחילת הזמן, וזה משום דזריזין מקדימין למצוות, משא"כ אחר שכבר הנך החמה, שוב חל על האדם דין מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה.

זריזין מקדימין לעומת הידור מצוה

והנה הרבה פעמים יש ועולה שאלה בברית מילה האם לעשותו ממש בבוקרו של יום מדין זריזין מקדימין, האף שיהיו מיעוט משתתפים, וגם אנשים חשובים או צדיקים לא יוכלו באותה שעה לבוא, או לעשותו באיחור כדי שיהא ברוב עם הדרת מלך, ואז גם יהא בידו להביא אנשים גדולים וחשובים.

בדבר זה מחלוקת הפוסקים ידועה אם אמרינן זריזין מקדימין למצוות עדיף מהידור מצוה,

אוצרות פרשת וירא אורייתא נה

וכשמזדמן לאדם מצוה שיכול לקיימה מיד שלא בהידור ואילו לאחר זמן יוכל לקיימה בהידור רב האם אין להשהותה אלא יעשנה מיד, כי מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, או מצוה מן המובחר עדיף ועליו להמתין עד שיוכל לקיימה בשלמות ובהידור הראוי.

☞ **הך דזריזין מקדימין למצוות הוא דין או הנהגה**

ולכאורה תלוי האם דין דזריזין מקדימין למצוות הוא מדינא או הוא ענין של זירוז למצוה וכעין הנהגה טובה שינהג בה האדם, או דהוי כעין הידור מצוה הך גופא מה שמזדרז במצוה. ועי' במאירי (יומא כ"ח) שכתב שאע"פ שכל היום כשר למילה, ראוי לזריזים להקדים בה בשחרית, שלא יראה כמתרשל בה מצד חמלתו על הבן, ולאחוז בדרכי האבות שנאמר וישכם אברהם בבוקר ע"כ, ומשמע מלשונו שכתב "ראוי לזריזים" שאין זה אלא למצוה מן המובחר, ולא הוי דינא, וכבר העירו ממה שכתב המאירי עצמו (הוריות י') שיהא מכלל זריזין מקדימין למצוות ולא יתאחר בעשיית המצוה, שאין זה אלא דרך מי שאינו עושה המצוה בכוונה מעולה, אלא כמי שעושה דרך פירוק עול מצוה מלומדה, ומשמע קצת דסבירא ליה דדין זריזין מקדימין למצוות לא הוי רק הידור מצוה בעלמא, וכך הוא בטורי אבן (ראש השנה ד' ד"ה ורבנן) דדין זריזין מקדימין למצוות הוי חיוב גמור אלא שאינו מן התורה אלא מדרבנן, והאריכו בזה.

ובלומדי מסכת חגיגה רשמתי בגליון הש"ס שלי הערה ממה שהגמ' דנה (שם ז) במה דאיתא דאין עולין לרגל למצות ראייה לחצאין, וקסבר בגמ' דהכוונה דאם יש לו עשרה בנין, לא יעלה חמשה ביום הראשון וחמשה ביום השני, והקשה הגמ' על זה, דזה דבר פשוט הוא דהי מינייהו משוי להו "פושעים" וברש"י מבואר שם דהרי אלו שיתעצלו ולא יעלו ביום הראשון או אפילו ביום הראשון רק מאוחר מהראשונים, נחשבים כפושעים כיון שלא נזדרזו, ומשמע דהוא מדין דזריזין מקדימין למצוות, והיינו דאם לא מזדרזו הרי נחשב כפושע. ולכאורה מוכח דאינו רק ענין של הנהגה טובה.

☞ **הידור מצוה אי הוי דאורייתא**

ויהא גם תלוי אם הידור מצוה הוא מן התורה או רק דרבנן, בשד"ח בכללים (מערכת ז כלל יב) הביא בענין זה בארוכה בדין הידור מצוה דנלמד מהפסוק זה קלי ואנוהו שדרשו חז"ל התנאה לפניו במצוות, אי הוי מדאורייתא או דרבנן, ועמד על דברי השאגת אריה (סי' נ') שרצה להוכיח דהידור מצוה הוי מדאורייתא מהך דקיי"ל בגמ' שבת (קלג ע"ב) דמשום הידור מצוה יכול לחזור בשבת אפילו על ציצין שאינן מעכבין את המילה אף כשסילק את ידיו מעסק המילה ושרי ליה לחלל שבת משום זה אלי ואנוהו, ואם איתא דזה אלי ואנוהו אינו אלא מדרבנן איך מתירין חילול שבת דאורייתא משום מצוה דרבנן.

☞ **קידוש לבנה במוצ"ש בבגדי שבת או להקדים**

וראשונה לכל נביא דברי התרומת הדשן (סי' ל"ה) שנסתפק באדם הרואה את הלבנה בחידושה

בימי החול, ואומר נמתין לברך על חידושה עד למוצאי שבת, האם יפה הם עושין או לאו, וכתב דיש לחלק בדבר, דהיכא דליל מוצאי שבת הבא בקרוב אינו לילות הרבה בחודש, (כלומר עדיין יש זמן לאחר מכן לברך) כגון שהוא ד' או ח' בחדש, שאפילו אם יהא מעונן במוצ"ש וב' וג' או ד' לילות אחריו, עדיין יש זמן לברך עד סוף ליל ט"ו, כהאי גונא יפה להמתין עד מוצאי שבת, וכמו שכתב האור זרוע דאין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהן מבושמין ובבגדים נאים, אבל אם ליל מוצ"ש הבא יהא לילות הרבה בחודש, שאם יהיה מעונן בו וב' וג' או ד' לילות אחריו, יעבור זמן הברכה, כהאי גונא אין להמתין עד מוצאי שבת, דכל היכא דראוי הוא להסתפק שתעבור המצוה אין משהין אותה אפילו כדי לעשותה יותר מן המובחר, אבל אם אין לחוש שתעבור המצוה בכהאי גונא יפה להמתין עד מוצאי שבת. קיצורו של דבר סובר התרומת הדשן דאכן במקום דליכא למיחש שיתבטל המצוה, עדיף להמתין להידור מצוה הגם שלא יהא מהזריזין מקדימין.

ובפשטות אפשר לומר דאין זה משום דהידור מצוה עדיף מזריזין מקדימין למצוה, אלא דכל כהאי גונא דאפשר לקיים המצוה יותר בשלימות ובהידור, הרי שליכא כאן זריזין מקדימין "למצוה", דעדיין אינה המצוה בשלימות, וכשיהא המצוה בשלימות אז יהא הדין דזריזין מקדימין, וכגון במוצאי שבת כשהוא בבגדים נאים ומבושם, יזדרז לברך תיכף ומיד ולא יאחר לשעות מאוחרות של הלילה, אבל לפני מוצאי שבת דליכא להמצוה בשלימות, אפשר דליכא כלל דין דזריזין מקדימין, כיון שעדיין אין המצוה בשלימות.

יום חופשה מבית הכלא האם להעדיף ר"ה בגלל התקיעות

ובכל הענין המדובר כאן כבר הארכנו במקום אחר מהשאלה שעלה לפני גדולי האחרונים בדבר יהודי שהיה חבוש בבית האסורים, וכמובן שלא היה יכול לצאת להתפלל בעשרה ולעשות המצות, וקיבל חנינה מהשר הממונה שיוכל לבחור יום אחד בשנה לחופשה, מה יבחר האם יבחר את היום הראשון שיוכל תיכף ומיד, ויתפלל במנין, דמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, או יבחר את יום ראש השנה כדי שיוכל לשמוע קול שופר מן התורה, או על כל פנים יום הפורים דיש בו מצוות מגילה, וכתב בשו"ת הרדב"ז (ח"ד סי' י"ג), דאל ימתין רק כל כמה דיכול להקדים יקדים, ואין הבדל אם יוכל לקיים מצוה קלה או חמורה.

אלא דגם בשאלה זו אפשר דסבר כשיטת התרומת הדשן הנזכר, דבאמת אם ליכא למיחש למידי עדיף לקיים מצוה בהידור מאשר לקיים בזריזות וללא ההידור, והכי נמי אם יש באפשרות לקיים מצוה חמורה אולי עדיפא על פני הזירוז במצוה קלה יותר, אלא דשם מאוד יתכן שהשר יתחרט במשך הזמן ולא יתן לו לצאת ליום המובטח, ולכן עדיף לצאת עכשיו הגם שיפסיד מצוה חמורה.

אלא דבשו"ת חכם צבי (סי' ק"ו) הוכיח דלא כהרדב"ז והוא סובר דמה שאין להחמיץ מצוה זה דווקא בששתי המצוות שוות אבל כשאחד מהם חמור, הרי שמוטב להמתין, והא דבברכת הלבנה פסק התרומת הדשן שיש לנו להמתין לקדשה במוצאי שבת, והרי זה חד מצוה

נו

אורייתא

פרשת וירא

אוצרות

ולמה יחמיצנה, כתב החכם צבי, דלא קשיא דהתם בכרכת הלבנה, המצוה ההיא נעשית באופן יותר משובח מחמת ההמתנה, שאז האנשים מבושמים, לכן יש להמתין כדי לקיימה על צד היותר טוב, אבל במצות שונות אין מעבירין קלה מפני החמורה, הא מיהא במצוה אחת שאפשר לעשותה היום שלא מן המובחר ולמחר מן המובחר טוב להמתין למחר, ואין בזה משום מעבירין על המצות.

אתרוג פשוט עכשיו לעומת אתרוג מהודר לאחר זמן

ושאלה, זו הוא גם במי שעומד לקנות אתרוג ויש בידו מעות לקנות טוב ומהודר, ועכשיו נמצא לפניו אתרוג טוב וכשר לכל הדיעות, האם ימתין עד שיזדמן לו לקנות מהודר יותר, ומרגלא בפומיה דעלמא דעל אתרוג הדר צריך להמתין ולחפשו כל כמה שיודע שממילא יהיה לו אתרוג פשוט, אבל אם יש לו חשש דמרוב החיפוש גם אתרוג פשוט לא יהא לו, בודאי צריך לקנות הפשוט. והמקור לזה מספר חסידים (סי' תתע"ח) שכתב וז"ל, כתיב חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך לא יעכב אדם את המצוה בעבור זה שאמרה תורה זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצוות כגון טלית נאה וס"ת נאה, שלא יאמר אדם כיון שיש לי טלית לקנות אמתין עד שיבוא לידי טלית יפה מאוד, אלא יקנה "מיד" טלית אע"פ שאינה יפה כל כך, וכן עיר שאין בה ס"ת ויש שם סופר שיודע לכתוב אבל אינו יודע לכתוב כ"כ יפה כמו שופר אחר שלא בא כ"כ בקרוב זמן, מוטב שיכתוב אותו המצוי "מיד" אע"פ שאינו כותב יפה, כי ע"ז נאמר חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך, ע"כ. הרי מזה דאסור להשהות המצוה גם אם יחסר ההידור אם יש חשש שימנע ממנו קיום המצוה, ואפילו שאפשר שימצא אח"כ מהודר מ"מ לא ימתין ע"ז, ובנשמת אדם (כלל סח סק"א ד"ה אך) מעורר מדברי הס"ח על מה שכתב בתרוה"ד הנ"ל להתיר להמתין לקדש הלבנה עד מוצאי שבת, והיינו דמתיר שיהיו מצוה לזמן מועט דלא חיישינן שמא ימות רק לא לזמן מרובה יעו"ש, ואילו מהס"ח משמע דלא משהינן כלל, ומסיק שם בנשמ"א כדעת הס"ח.

ונ"ל דלגבי קניית ד' מינים מהודרים הנה בעיירות גדולות כמו ירושלים וכדומה דהשווקים מלאים באתרוגים ובדרך הטבע אין שום חשש שישאר ללא אתרוג מסתבר הדבר דבכה"ג לא איירי הס"ח כדמוכח מלשונו, ומה גם דהרי בס"ת ובטלית כבר הגיע זמן החיוב משא"כ בד' מינים דהחיוב מתחיל רק ביו"ט, ואמנם באחד שדר במקום שאם לא יקנה האתרוג הפשוט יתכן מאוד שישאר ללא אתרוג כמו במקומות המרוחקין בין הנכרים, בכה"ג איירי הס"ח דלא ימתין.

או אפשר דבכה"ג לכו"ע משהינן דהרי קודם יו"ט עדיין לא התחיל חלות המצוה משא"כ בס"ת וטלית דכל יומא ויומא שמשהה מפסיד המצוה.

אלא דכל הנ"ל מיירי כשעדיין לא זמן חיוב הוא, אבל בסוכות עצמו הנה דן בזה בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' ל"ד), שנשאל, בחג הסוכות בשעת ההלל הביאו לאחד אתרוג ולולב עם שאר מינים, והיה האתרוג ההוא כשר לצאת בו על פי הדין, ולא רצה לצאת בו, כי רוצה

נה אוצרות זריזין מקדימין כשכנגדו הידור מצוה אורייתא

להמתין שעה או שתיים שיביאו לו אתרוג מהודר ויותר נאה, אי שפיר דמי למיעבד הכי, או נימא דזריזין מקדימין למצוה עדיף. ומסיק שם שאם בודאי יובא לו אתרוג מהודר יותר, יש להמתין על מצוה מן המובחר, שכשכוונתו לעשות מצוה מן המובחר אז מותר לשהות אפי' זמן מרובה, כל שודאי לו שיבא לידו מצוה מן המובחר דזה ג"כ זריז ועומד הוא לעשות מצוה מן המובחר ומחשבתו הטובה מצרף למעשה.

ברכת החמה האם להקדים או ברוב עם

והחיד"א בספרו מחזיק ברכה (סימן רכ"ט ובברוכ"א א"ח סימן א') הביא ראייה שזריזין מקדימין למצוות דוחה לטעמא דברוב עם הדרת מלך ממה דאיתא בר"ה (ל"ב ע"ב) תניא העובר לפני התיבה ביו"ט של ר"ה, השני מתקיע, מאי שנא השני מתקיע משום דברוב עם הדרת מלך, אי הכי הלל נמי נימא בשני משום דברוב עם הדרת מלך, אלא מ"ש הלל דבראשון משום דזריזין מקדימין למצוות, תקיעה נמי נעביד בראשון משום דזריזין מקדימין למצוות, אר"י בשעת גזירת המלכות שנו כאן. והיינו דהיינו שמהגמ' עולה שבראש השנה היה ראוי לתקוע בשופר כבר בתפילת השחר משום זריזין, עם זאת תוקעים בתפילת המוסף, ולא משום שיש להמתין להתאספות עם רב כדי לקיים המצוה בהידור של ברוב עם הדרת מלך, אלא הטעם הוא משום גזירת מלכות, משמע שאילולי הטעם של גזירת מלכות היו תוקעים בשחר משום זריזין, ולא מתחשבים בהידור של התאספות העם.

ואכן בשו"ת יביע אומר (ח"ב יו"ד סימן ח"י) אשר עתה הוא יום השבעה מהסתלקותו, האריך בנדון דידן בכרית מילה אי עדיף בבוקר משום זריזין מקדימין או אחר הצהרים משום דברוב עם, ושם הביא משום הרב"ז (סימן ל"ב אות ח') בדין ברכת החמה אם נכון להשהותה כדי לאומרה בציבור, שהאריכו בזה, וכתב לחלק בין הדין של ברכת הלבנה שהוא עצמו עושה המצוה מן המובחר יותר שמברך על הירח כמוצ"ק כשהוא מבושם, ולכן יש סברא לומר דיברך במוצאי שבת ולהמתין, אבל כשמברך ברכת החמה סמוך להנץ החמה דהכי עדיף טפי, אף שאם ישהה יותר יהיה בזה משום ברוב עם הדרת מלך, אבל אין ההידור משום המצוה, אלא שעל ידי שיש הרבה אנשים אחרים נוסף ההידור, ובכה"ג י"ל דזריזין מקדימין למצוות עדיף. וכבר כתב כן החת"ס בר"ה שם לחלק דלעולם כשהמצוה עצמה מהודרת יותר כגון ההיא דמגילה דמסמיך גאולה לגאולה או שמקדש הלבנה כשלבוש בגדים נאים, אז דוחה את זריזין מקדימין, אבל כשהמצוה עצמה אינה מתנאה יותר רק מצד ברוב עם הדרת מלך שאין זה הידור בעצם מעשה המצוה אלא שיש בזה ריבוי כבוד שמים כשהרבה מקיימים המצוה ביחד אז זריזין מקדימין עדיף.

ברוב עם האם הוא הידור

אלא דצריך לברר האם מותר להמתין ולאחר המילה כדי שיהא רוב עם הדרת מלך, דמיד בבוקר לא יהא כל כך הקהל מצוי ואחר כך יהא יותר ברוב עם, אלא דבכלל יש לברר האם שייך ההידור דברוב עם במצוה שמוטלת על היחיד, דלכאורה שייך רק במצוה שמוציא בה אחרים, דהרי הלכה זו של ברוב עם ישנו לענין קרבן פסח (פסחים ס"ד) על מה ששנינו

אוצרות פרשת וירא אורייתא נט

במשנה נותנו לחבירו וחבירו לחבירו וכו', וקאמר בגמ', אלא הא קמ"ל ברוב עם הדרת מלך, וזה כיון שהכל שותפין בעשיית העבודה, וכן לענין ברכות במסכת ברכות (ג) שאחד מברך בורא מאורי האש לכולם, וכל כדומה, ובודאי ענינים שיש בהם משום פרסום כמגילה או נר חנוכה, אבל מה שייך ענין דרוב עם הדרת מלך בעשיית מצוה המוטלת על היחיד, וכי הנחת תפילין יש בו גם ענין דרוב עם, והגם דיש ענין לעשות הברית בעשרה כמבואר בשו"ע (יור"ד סי' קס"ה ס"ו) אבל אחר שיש לו גם מנין בבוקר רק שאחר כך יהא קהל גדול יותר והוא ענין דברוב עם, זה לא מצינו.

ובמקו"א כתבנו להוכיח ממה שכתב בשו"ת המבי"ט (ח"א קי"ז) שכתב דמה שאנו נוהגים בכל יום לברך כל אחד על תפילין וציצית ולענות כולם אמן, ואין אחד מברך לכולם, זהו מפני שהברכה צריכה שתהיה עובר לעשיית המצוה, ואין כולם מזומנים יחד בטליתם בידיהם או תפילין מזומנים והזרוע מגולה להניחם כדי שיברך אחד לכולם, אבל אם היו מזומנים ביחד לעשות מצוה אחת בבת אחת פשיטא שאחד מברך לכולם, דברוב עם הדרת מלך, יעו"ש. ומשמע לכאורה דמעיקר הדין היכא דאפשר הרי שגם במצוה המוטלת על היחיד איכא דינא דברוב עם הדרת מלך, וכן משמע בטו"ז ובשו"ע הרב (סי' רי"ג) דגם בברכות הנהנין שייך האי ענינא.

ל'אחר הברית כדי לכבד אדם גדול

ואמנם להמתין למילה כדי שיהא אדם גדול מל או מומחה, הנה ראה באוצר הידיעות מה שהביא דהגאון רבי לייבלי' אייגר היה מאחר לברית מילה בגלל איחור תפילתו, ובשעתו עורר הדבר רעש גדול, והיו אלו מהגדולים שהצדיקו שיטתו אשר עליהם נמנה בעל חידושי הרי"ם וכן רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע, ואף שאר בשרו רבה של קראקא רבי שמעון סופר זי"ע על אף שלא נמנה על דגל החסידות עמד לצדו, ובמכתבו (הנדרס באגרות סופרים מערכת רבי שמעון סי' כ"ב כ"ג) דן שם אם משום כבודו של אדם חשוב מותר לוותר על זריזין מקדימין למצוות.

בתשובתו הצביע רבי שמעון סופר על מדרש רבה במדבר (פרשה יא) שם נאמר ר' ברכיה תני ליה בשם רשב"י, משה מוהל ואהרן פורע ויהושע משקה, והיינו שרק הם השלושה עסקו במילתן של כלל ישראל, נשאלת השאלה מפני מה עסקו בכך רק משה ואהרן ויהושע, הלא כדי למול ששים רבוא נדרש זמן רב חדשים רבים, ומפני מה איפוא לא נעזרו בשבט לוי שלפי המדרש נימולו במצרים, וממילא גם הם יכלו למול ויזדרז המילה, שעל ידי כך היה בידם לקיים את המצוה בזריזות ולסיים את המילה בהקדם, אלא שמשמע שהיה מותר לעכב הענין עד שימולו כולם על ידי הגדולים משה ואהרן ויהושע, ומכאן שאם רוצים לקיים מצוה בידי אדם חשוב מותר להמתין ביום הח' עד הערב.

וראה בחוברת ישורון (ט' עמוד שכ"ו) דהגרי"ז לא הסכים עם ראייה זו, דשאני התם שהיתה הוראת שעה שהרי מלו בלילה, וקיי"ל ראיין מלין בלילה, ועוד דהתם כיון דהדין מילה

ס אוצרות זריזין מקדימין כשכנגדו הידור מצוה אורייתא

ניתן להם כרי שיוכלו לאכול בקרבן פסח עד חצות, א"כ כל שנימולו עד חצות מקדימין הוי, דלא דמיא לשאר מחוייבים מילה דמהיום השמיני צריכין להיות נימולין, דאז שפיר י"ל דבעינן הקדמה כל מה ששייך אפילו אם אח"כ היה מקיים מצוה מן המוכחר טפי, משא"כ התם דענין המילה היה שימולו קודם חצות שפיר מיקרי זריזים.

א האיך מל אברהם אע"ה עצמו באמצע היום

והנה הרבה הביאו קושית המג"א (בחיבורו זית רענן על ילקוט שמעוני) שהקשה על מה שבמילת אברהם המתין למול את עצמו עד שהיה השמש בגבורתו בחצי היום כמבואר שם דבעצם היום נימול, וא"ת הא קי"ל זריזין מקדימין למצוה, דהיינו מצפרא כדאיתא בפ"ק דפסחים, ומתריך דעשה בכוונה לפרסם נגד בני דורו, עכ"ל. ומזה לכאורה משמע דס"ל דהידור מצוה עדיפא מזריזין מקדימין, ומכיון שפרסום ענין המילה היה יותר כשמל באמצע היום נדחה מפניו את הדין דזריזין מקדימין למצוות. ובשד"ח (מערכת ז' כלל א') הביא מי שתריך דכיון דאע"ה מל שלא בזמנה, וכיון דאידיחי אידיחי, דדוקא בקיום מצוה בזמנה איכא לדינא דזריזין ודייק כן מדברי הטור דדוקא במילה בזמנה הזכיר ענין הזריזין, ובמילה שלא בזמנה לא הזכיר ענין זריזין, ובשד"ח השיב ע"ז דמילת אברהם חשיב בזמנה, כיון שלא נצטוה קודם. ובה כב האריכו האם מילת אברהם נחשב כמילה בזמנה.

א כשיש לפנינו מילה בזמנה ושלא בזמנו, למי הקדימה

ואמנם אם מילת אברהם נחשב כמילה שלא בזמנו, הרי אדרבה יש לעורר ממה שכתב בדבר אברהם (סימן ל"ג), שבדין קדימה חמורה מילה שלא בזמנה ממילה בזמנה, שביום השמיני המצוה כל היום כולו, ומה שצריכים להקדים הוא רק מדין זריזין מקדימים למצוות, אבל מילה שלא בזמנה, כיון שחייב למול, הרי בכל שעה שעוברת הוא מבטל עשה כמו שכתב הרמב"ם (פ"א מהלכות מילה ה"ב) וכל יום ויום שיעבור עליו משיגדל ולא ימול את עצמו הרי הוא מבטל מצוות עשה, אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד, והוכיח שם שמה שכתב הרמב"ם בכל יום ויום הוא לאו דוקא, אלא כל שעה ושעה שהוא ערל, ולפי"ז פסק שאם יש מילה בזמנה ושלא בזמנה ביום אחד, יש להקדים את שלא בזמנה שיש בה בכל שעה ביטול עשה, למילה בזמנה שאין בהקדמתה אלא משום זריזין מקדימים.

אלא דיש לומר דהמגן אברהם לשיטתו באו"ח (סי' תמ"ד) דסבירא ליה שאף במילה שלא בזמנה ליכא חיובא למול מיד אלא במשך היום, דכתב שם שאם האדם לא ביטל את החמץ והיה בדרך למול את בנו, ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו, הרי שמחוייב לשוב ולבער החמץ, כיון דבעשה דתשביתו עובר בכל רגע ורגע, ומשמע דבמילה אינו עובר בכל רגע ורגע, והרי לא מחלק בין מילה בזמנה למילה שלא בזמנה. ודין מילה שלא בזמנה כמילה בזמנה לענין זה דיש בו רק משום זריזין מקדימין למצוות, ולכן שפיר כתב דכיון שרצה לפרסם הדבר עשהו בחצי היום.

אוצרות פרשת וירא אורייתא סא

ועל כל פנים גם להתרומת הדשן מובן שמל אברהם אע"ה עצמו באמצע היום, כיון שברור היה לו שימול אחר כך, דהרי לא היה צריך לחשוש לשמא ימות דלזה לא חיישינן, ובודאי בו שהיה לו הבטחת הבורא על יצחק, אם כן עדיף לעשות המצוה באופן יותר מושלם מאשר זריזין מקדימין, הגם דיש לעורר דפרסום המצוה אין לו קשר עם עצם המצוה, דלא כברכת הלבנה שעצם ברכתו באופן מבושם הוי כחלק מההכשר של המצוה, ומכאן יהא ראייה דגם כאשר ההידור אין לו שייכות עם עצם המצוה, יש בו כלל זה.

במצות צדקה והכנסת אורחים

ונסתפקתי במצוות צדקה או הכנסת אורחים דעיקר המצוה היא הנתינה האם גם נחלקו בענין זה אי זריזין מקדימין עדיף או הידור מצוה, וכגון אם יזדרזו ויתן עכשיו יהא נתינה מועטת, ואם יחכה קצת יוכל להוסיף כהנה וכהנה, דיתכן לומר כיון שמצוה זו היא תלויה בשנים בנותן ובמקבל, ואפשר דבכהאי גוונא לכולי עלמא צריך תיכף להזדרז ולתת ולא להמתין, או אפשר להיפך, דלכולי עלמא ימתין ויוסיף, ובודאי דאם העני צריך עכשיו לצדקה וכן בהכנת אורחים אם נצרך עכשיו, כמוכן שלא שייך כלל להמתין, וכל הנידון הוא בשאפשר להמתין מצד המקבל, מה עדיף.

והזינא למה שכתב החתם סופר בפתיחה למסכת חולין דביאר דבר נחמד בפרשת וירא דמצאנו שאמר אברהם אבינו לשרה מהרי שלוש סאים קמח סולת לוישי ועשי עוגות, דהנה קמח וסולת כבר פירש רש"י שהם דברים נפרדים, שקמח היה לבישול לקדירה, והסולת לאפיה, סולת לעוגות, קמח לעמילין של טבחים לכסות את הקדירה לשאוב את הזוהמה, אבל הרמב"ן לא פירש שהם דברים נפרדים אלא שכוונת אברהם שתעשה מהקמח עוגות, והיא עשתה מהקמח סולת, ואח"כ אפתה. וכתב החתם סופר דזה היה הויכוח בין אברהם לשרה, האם זריזין מקדימין עדיף על פני הידור מצוה, וכך סבר אברהם ולכן ביקש שתאפה תיכף מהקמח, ואילו שרה סברה הידור מצוה עדיף ולכן עשתה קודם סולת שמשובח והגם שעל ידי זה נתאחר המצוה. ולדבריו הנה גם במצוות הכנסת אורחים וצדקה, נוהג ענין זה והפלוגתא האם זריזין עדיף או הידור.

ושוב הראוני דהגר"א גניחובסקי זצ"ל בבני ראם (סי' כ"ז) כתב אחר שהביא דברי חת"ס הנזכר, דהנה במציאות של מצות הכנסת אורחים שייך לומר גם לאידך גיסא, שאף אם נכריע כהתרומת הדשן שהידור עדיף, הכנסת אורחים שאני, ובהכנסת אורחים ראוי להזדרז, כיון שבהכנסת אורחים אין זה תמיד מצוה אחת שיש ב' אפשרויות לקיימה בזריזות או בהידור, כיון שאם מתעכב מפסיד את המצוה של הכנסת אורחים של שעה זו, וכגון שהאורח תאב לאכול וטובתו היא שיקבל לחם קמח בזריזות, ולא לחם סולת, אבל באמת פעמים שכדאי לו להאורח להמתין ולאכול מאכלים מהודרים, יעו"ש. ולדברינו לעיל השאלה יהא באופן שאין שום נפק"מ לאורח, ובכה"ג היה להחת"ס הויכוח בין אברהם לשרה.

סב אוצרות זריזין מקדימין כשכנגדו הידור מצוה אורייתא

האם יש נפק"מ לגבי מצוה שתלוי בשנים

ומה שרצינו לומר שאפשר דבמצוה בתלוי בדעת שנים לא נחלקו בזה, אמנם מדברי המג"א מוכח דסבירא ליה דאין להכדיל בזה, דכתב (א"ח סימן כ"ה סק"ב) דאם תפילין מזומנים בידו ואין לו ציצית, אין צריך להמתין על הציצית אלא מניח תפילין, וכשמביאים טלית מעטפו ע"כ, וציין המג"א דכן הוא ביבמות (ל"ט) כל שהווי מצוה לא משהינן, אעפ"י שי"ל שיעשה אח"כ המצוה יותר מן המוכחר וכו' ע"כ, וביאר במחצית השקל דהיינו הגם דאי היה ממתין עד שיביאו לו ציצית היה עושה מצוה מן המוכחר לברך על הציצית קודם התפילין וכו', ולכן הביא המג"א הך דיבמות דתנן התם בנוגע למצות יבום דאף שיכול אחד מן האחים ליבם מכל מקום מצוה בגדול ליבם וכו', ורק אם אין גדול, קטן מיבם, ותנן תלה הקטן בגדול עד שיבוא ממדינת הים אין שומעין לקטן, אלא צריך הקטן ליבם או לחלוץ, אע"ג דאם היינו ממתנינים עד שיבא הגדול היה נעשה המצוה מן המוכחר, דהא לכתחילה המצוה בגדול, מ"מ עדיף שייבם הקטן או יחלוץ מיד, דשהווי מצוה לא משהינן, וכל שיש לקרב עשיית המצוה עדיף טפי.

והנה אם נאמר דהיכא דהמצוה תלוי בשנים לכו"ע זריזין מקדימין כיון שאינו תלוי רק בו, מה הראיה מיבום, הרי שם מכיון שגם היא צריכה להתייבם או לחלוץ, ועד שאינה חולצת הרי אסורה לשוק, בודאי שזריזין עדיף מהידור, והאם שייך לומר שיהדרו במצוה כשהוא על חשבון צער האשה, ומה הראיה למצוה כהנחת תפילין שתלוי רק בו, ומשמע דבאופן עקרוני לא סבירא ליה להמג"א לחלק בכך. ובאמת דכל הפוסקים הרי ציינו להך דיבמות וכן הוא בתרומת הדשן. ולכאורה הרי קשה דשם למה נשהה המצוה עד שיבוא הגדול הא עד לחליצתה תהא אסורה.

במצוות קידוש ה' האם יודרו למסור נפשו

וראיתי שנסתפקו האם כשנזדמן לאדם מצוות קידוש ה' יש בו גם דין דזריזין מקדימין, או דלמא וחי בהם אמר רחמנא, ומאברהם דהשכים לעקידה אין כל ראייה דהרי כך היה ציווי הבורא להעלות את יצחק לעקידה, ואם כן הוי ככל המצוות דיש בזה דין דזריזין, והרי זהו המקור, אבל כשגויים רוצים להרגו אם לא יעבור אחד מהג' עבירות, דיש בזה חיוב ליהרג על קידוש ה' אפשר דכל כמה דיכול למשוך הזמן כן עדיף, ובכמה ספרי זמנינו מביאים בשם הגאון רבי יעקב אידלשטיין שליט"א שסיפר מעשה שהיה בגרף פוטוצקי רבי אברהם הגר שכשמסרוהו להריגה, והובילוהו ברחוב העיר כדי להורגו, אמר לו הגר"א שצריך ללכת בזריזות, דהא זריזין מקדימין למצוות, ורבי אברהם הגר אמר דאדרבה איכא מצות וחי בהם, ועל כן אדרבה צריך ללכת לאט כדי להרחיק את ההריגה.

האם מותר לברוח להינצל ממצוות קידוש ה'

ואמרתי דאפשר דתליא במה שדנו האחרונים במצוות קידוש ה' דעל ג' העבירות חייבים למסור הנפש, האם צריך ומותר לעשות השתדלות לברוח מהריגה, או אין לו לברוח ממצוה זו דקידוש ה' וכרבי עקיבא דאמר כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך מתי

אוצרות פרשת וירא אורייתא סג

יבוא לידי וקיימנה. ובספר שבות יעקב (ח"ב סי' ק"ו) דן בדבר אנשים שאנסו אותם לעבור עבירה באופן שיש חיוב מסירות נפש, והיו כמה שיכלו לברוח, ונשאלה השאלה האם ראוי לברוח, או אדרבה ראוי להישאר בעיר ולמסור נפש על קידוש ה', וכתב שראוי לברוח ולהינצל, והביא שם ראיה ממעשה דר' שמעון בר יוחאי ובנו דכשנגזר עליהם ליהרג איתא בשבת (דף לג) שברחו למערה כדי שלא יתפסו הרומאים. הרי שאם אפשר לברוח צריך לברוח.

ואמנם הפרי חדש (בהגהות מים חיים על הרמב"ם) הביא מהך דחנניה מישאל ועזריה דיכלו לברוח ומכל מקום מסרו נפשם לקידוש ה', כמו שמבואר בתוס' פסחים (נ"ג), ומזה משמע דמותר ומצוה לגרום למיתה על ידי קידוש ה', רק שכתב שם דבאמת אסור לאדם לגרום לעצמו מצב שיצטרך למסור נפשו, ואם יש לו אפשרות חייב לברוח, ושאני גדולי הדור כחנניה מישאל ועזריה דאיכא קידוש ה' טובא, ולכן שרי להו לגרום קידוש ה' גדול כזה.

ואפשר דחקירה המבוארת אם יש דין דזריזין מקדימין במצוה רבה זו יהא תלוי בזה, דאם כל שיכול לברוח צריך לברוח, לכאורה כל כמה שיכול למשוך הזמן ולהרחיק זמן ההריגה הכי עדיף.

